

41. Η παιδεία στο Βυζάντιο

Η ανώτερη και η ανώτατη εκπαίδευση των Βυζαντινών γίνεται σε κρατικές και εκκλησιαστικές σχολές καθώς και στα πανεπιστήμια. Η βυζαντινή παιδεία ξεπέρασε τα όρια της αυτοκρατορίας και έδωσε το φως της σε όλη την Οικουμένη.

1. Ο Πατριάρχης Φώτιος (3ος αριστερά) συζητά με τους μαθητές του.
(Μικρογραφία από βυζαντινό χειρόγραφο, Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη)

Οι Βυζαντινοί εκτιμούσαν πολύ τα γράμματα και την εκπαίδευση και πίστευαν ότι είναι το μεγαλύτερο από τα αγαθά που μπορεί να κατέχει ένας άνθρωπος. Στην Κωνσταντινούπολη, από τον 5ο αιώνα, πέρα από τα βασικά σχολεία¹ της πόλης, λειτουργούσε το Πανδιδακτήριο² και άλλες ανώτερες σχολές. Ανώτατες σχολές λειτουργούσαν ακόμη, από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια, στις μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, οι οποίες ήταν κέντρα ελληνικής παιδείας από τα αρχαία χρόνια.

Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος και ο πατριάρχης Σέργιος ίδρυσαν τον 7ο αιώνα τις πρώτες **εκκλησιαστικές σχολές** στην Πόλη. Σκοπός τους ήταν να εκπαιδεύσουν τους μαθητές τους έτσι, ώστε να γίνουν ικανά στελέχη της εκκλησίας. Και οι δημόσιες σχολές όμως έδιναν στους μαθητές τους καλή θεολογική και κοινωνική μόρφωση.

Στη διάρκεια της εικονομαχίας τα εκκλησιαστικά σχολεία έπαψαν να λειτουργούν και η εκπαίδευση πέρασε περίοδο δοκιμασίας. Στα χρόνια της Μακεδονικής Αναγέννησης που ακολούθησαν όμως, ο **Πατριάρχης Φώτιος** και οι άλλοι μορφωμένοι κληρικοί, που δίδασκαν στο Πανεπιστήμιο και στην Πατριαρχική Σχολή, κατάφεραν να συνδυάσουν την

¹ **βασικό**: το σχολείο των πρώτων γραμμάτων (δες κεφάλαιο 12).

² Το Πανδιδακτήριο ίδρυσε στην Κωνσταντινούπολη ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος Β', με την επιμονή και τη φροντίδα της Ελληνίδας γυναίκας του Ευδοκίας, που καταγόταν από την Αθήνα.

κρατική με την εκκλησιαστική παιδεία και να διδάξουν στους μαθητές τους, με την ίδια επιτυχία, τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και τη χριστιανική Βίβλο.

Τα μαθήματα που διδάσκονταν στις ανώτερες σχολές ήταν αριθμητική, γεωμετρία, μουσική, αστρονομία, φιλοσοφία, ρητορική και νομικά. Ιδιαίτερη σημασία οι Βυζαντινοί έδιναν στη σωστή προφορά της ελληνικής γλώσσας³. Σε κάποια τμήματά των σχολών αυτών διδάσκονταν και οι ξένες γλώσσες, τις οποίες μάθαιναν επιλεγμένοι σπουδαστές.

2. Βυζαντινοί ερευνητές σε βιβλιοθήκη.

Όλες οι βυζαντινές σχολές είχαν καλά οργανωμένες **βιβλιοθήκες** για τους μαθητές τους, αλλά και για άλλους αναγνώστες που ήθελαν να τις χρησιμοποιήσουν. Τα βιβλία ήταν σπάνια, αφού ήταν μόνο χειρόγραφα. Στις βιβλιοθήκες υπήρχαν οργανωμένα εργαστήρια, στα οποία καλλιγράφοι, λαϊκοί ή μοναχοί, αναλάμβαναν την αντιγραφή βιβλίων για τους αναγνώστες. Η τιμή τους ήταν ιδιαίτερα υψηλή, όταν ήταν εικονογραφημένα.

Οι **γυναίκες**, όπως αναφέρθηκε και αλλού⁴, δεν είχαν τις ίδιες ευκαιρίες εκπαίδευσης με τους άνδρες. Στη μακρόχρονη βυζαντινή ιστορία δεν αναφέρονται πουθενά σχολεία για γυναίκες. Μόνον οι κόρες των εύπορων οικογενειών μπορούσαν να παρακολουθήσουν μαθήματα στο σπίτι, που γίνονταν από ιδιωτικούς δασκάλους για τις ίδιες ή και τους αδελφούς τους. Παρ' όλα αυτά, πολλές από αυτές διακρίθηκαν στα γράμματα και πρόσφεραν πολλά στη βυζαντινή παιδεία και κοινωνία.

Στα χρόνια των Παλαιολόγων, κι ενώ το κράτος περνούσε περίοδο παρακμής, τα γράμματα και η εκπαίδευση παρουσίασαν σημαντική άνθηση. Ιστορικοί, συγγραφείς και δάσκαλοι, με πρώτο τον **Γεώργιο Πλήθωνα-Γεμιστό** στον Μιστρά, αφιερώθηκαν στη μελέτη των αρχαίων ελληνικών γραμμάτων και στη διάσωσή τους. Ήταν η τελευταία πνευματική αναλαμπή του Βυζαντίου, λίγο πριν τη δύση του, αφού όλα αυτά κράτησαν ως την Άλωση της Πόλης από τους Τούρκους. Μετά από αυτή, πολλοί βυζαντινοί λόγιοι που κατέφυγαν στην Ιταλία, μετέφεραν εκεί χειρόγραφα με αρχαία κείμενα. Έδωσαν έτσι τη σκυτάλη της κληρονομιάς της αρχαιότητας και του Βυζαντίου στη Δύση.

Το πιο σημαντικό για τη βυζαντινή εκπαίδευση, σε όλη τη διάρκεια ζωής της αυτοκρατορίας, είναι ότι δεν περιορίστηκε στα κρατικά όριά της. Πέρασε τα σύνορά της και **έφερε το φως και τα αγαθά της στους γείτονες λαούς και σε όλη την Οικουμένη**. Κι αυτή είναι η πιο μεγάλη προσφορά της στην ανθρωπότητα.

³ Γι' αυτό συχνά σχολίαζαν αρνητικά τους γραμματισμένους που μιλούσαν με άσχημη προφορά.

⁴ Δες κεφάλαιο 12.

- Ποιοι μαθητές των σχολών του Βυζαντίου νομίζετε ότι διδάσκονταν ξένες γλώσσες και γιατί;
- Πώς κρίνετε την οργάνωση και τη λειτουργία των σχολικών βιβλιοθηκών, για την εποχή τους;

3. Εκπαιδευτική διπλωματία

«Το αυτοκρατορικό Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης συγκέντρωνε σπουδαστές απ' όλη την αυτοκρατορία, αλλά κι απ' όλο τον γνωστό ως τότε κόσμο. Σ' αυτό φοιτούσαν συχνά νεαροί πρίγκιπες και διάδοχοι του θρόνου των γειτονικών χωρών. Μαζί με την ελληνική παιδεία, πολλοί απ' αυτούς, φεύγοντας έπαιρναν μαζί τους για σύζυγο και κάποια βυζαντινή αρχοντοπούλα, που γνώρισαν στη διάρκεια της σπουδής τους στην Πόλη. Οι γυναίκες αυτές γίνονταν συχνά οι καλύτερες πρέσβειρες του Βυζαντίου στη νέα πατρίδα τους».

4. Σκηνή από τη διδασκαλία των νόμων στο Πανεπιστήμιο της Πόλης.
(Μικρογραφία από βυζαντινό χειρόγραφο, Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη)

5. Η εκπαίδευση μετά την άλωση του 1204

«Η άλωση του 1204 αναστάτωσε όλο το εκπαιδευτικό σύστημα των Βυζαντινών. Ο ελληνισμός τότε βρισκόταν στην ύψιστη ακμή του. Ο μεγάλος κληρικός Ευστάθιος, επίσκοπος Θεσσαλονίκης, μόλις λίγο πριν είχε τελειώσει τα σχόλιά του στον Πίνδαρο. Μετά την άλωση της Πόλης όμως οι δάσκαλοι σκορπίστηκαν, οι σχολές τους εξαφανίστηκαν και τα βιβλία τους καταστράφηκαν από τις φλόγες των Λατίνων».

Στήβεν Ράνομαν, *Βυζαντινός πολιτισμός*